

Tür/c/ye Elektrik Kurumu Konun Tasarısı İçin Odamız Teklifi Genel Gerekçe

Dergimizin 125. Mayıs sayısında bahsettiğimiz TEK kanunu ile ilgili çalışmalarımız arasında, Millet Meclisi Geçici Komisyonunca kabul edilen tasarı metnine uygun olarak, Odamızca hazırlanan genel gerekçe mezkûr komisyona takdim edilmiş bulunmaktadır. Bu gerekçeyi aşağıda bilgilerinize sunuyoruz.

1 — Elektrik enerjisi hakkında genel açıklama, :

Tabu enerji kaynaklarının insanlığın hizmetine koşulmasında en güçlü ve kullanışlı bir vasıta olan elektrik enerjisi, yüz yıla yaklaşan bir süreden beri toplumların ekonomik ve kültürel hayatlarına o derece derin ve geniş bir geyilde nüfuz etmiştir ki, artık onun bulunmadığı yerde çağdaş uygarlığın varlığından bahsetmek mümkün olamamaktadır.

Elektriğin bu derece önem kazanmasının nedenleri şüphesiz tabiatında saklı olan niteliklerinden ileri gelmektedir. Filhakika elektrik enerjisi yalnız bir takım hizmetlerin ifasında yerine bir başka şeyin ikame edilemeyeceği bir unsur değil aynı zamanda bütün üretim faaliyetlerinin ortak ham maddesidir. Böyle olduğu için bir ülkede üretilen elektrik enerjisinin yıllık artışlarını, toplum büyüklüğünü ve adam basma isabet eden spesifik tüketim miktarlarını belirten rakkamlar, o ülkenin refah ve medeniyet seviyesinin, sosyal ve ekonomik kalkınma hızının ölçülmesinde esaslı bir kriter, şaşmaz bir gösterge olarak kabul edilmektedir.

Bu açıdan bakıldığında zaman Türkiye'nin Avrupa camiasına mensup memleketlerin hepsinden geri bir durumda kalmış olduğu görülür. Bu hususu 1965 yılma ait istatistikî değerleri ihtiva eden 1 No. lu cetvel açıkça ortaya koymaktadır.

Cedvelin tetkikinden de anlaşılacağı üzere memleketimiz, gelişmiş Avrupa ülkeleri bir yana, İspanya, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya ve hatta Yunanistan gibi henüz az gelişmiş ülkeler safında bulunan memleketlerden de hayli gerilerde kalmış bir durumdadır.

2 — Türkiye'de elektrik Üretiminin bugünkü durumu :

Türkiye'de elektrik enerjisi alanmda kurulmuş olan ilk tesis, 1902 yılında Tarsus'ta inşa edilmiş olan küçük bir hidrolik santraldir. Halbu-

CETVEL, : 1

Memleketin Adı	1965 yUı Üretimi milyon kilo- vatsaat	Nüfus ^başma düşen kilo- vatsaat
A. B. D.	1.156.932	5946
Rusya	507.000	2.198
İngiltere	191.640	3.510
Federal Almanya	172.332	3.032
Fransa	101.136	2067
İtalya	79.248	1.536
İsveç	49.092	6.347
Norveç	48.756	13.096
İspanya	30.228	956
İsviçre	24.432	4.086
Hollanda	25.008	2.034
Belçika	21.708	2.293
Yugoslavya	15.528	796
Romanya	17.196	904
Macaristan	11.172	1.100
Bulgaristan	10.224	1.246
Türkiye	4.788	149
Yunanistan	4.140	485

ki Avrupa'da ve Amerika'da elektrik enerjisinin, pratik alanda, faydalanılmağa başlandığı tarih 1850 yıllarına kadar uzanır.

Elektriğin, toplumların sosyal, endüstriyel ve ekonomik hayatları üzerindeki derin etkisini ve konunun önemim göz önünde bulunduran Cumhuriyet idaresi, birer devlet Kuruluşu bulunan Elektrik Etüd idaresi, Eubank ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlükleri gibi ana teşekkülleri meydana getirilmesini sağlamıştır. Bu arada Belediye idarelerinin ve bu idarelere yardımcı olarak faaliyet göstermekte olan tiler Bankasının bu konudaki, devamlı ve sürekli çalışmaları da dâvanın gelişmesinde yardımcı olmuşlardır. Ancak, bu şekilde gelişen bir oluşum üzerinde, zamanla bu teşekküllerin fonksiyonlarındaki genişlemeler; görev, yetki ve sorumluluk girigimlerine de sebep olmuştur.

Türkiye'nin elektrikleştirilmesi gibi hayatî bir konuda, birçok müesseselerin otuz yıla yakın bir süredenberi sarf etmiş oldukları büyük gay-

retler ve yapılan milyarlarca liralık yatırımlar kargılığında halen elde edilmiş olan neticeler, çağdaş ülkelerle karşılaştırıldığı zaman son derece mütevazı bir seviyede bulunmaktadır.

Halen nüfusumuzun takriben % 28 ilâ 30'u gibi çok düşük bir oranı elektrikten kısmen faydalanabilmektedir. İleri ülkelerde ,bu oran % 100'e çok yaklaşmıştır.

Sayısı 35.000 civarında olan köy ve küçük kasabalarımızın elektriğe kavuşabilmiş, olanları, bu yekûnun % l'ni dam bulmamaktadır. Halbuki 1958 yılında bu oran orta avrupa ülkelerinde % 99, Bulgaristan'da % 61, Yunanistan'da % 28 idi. Köy ve çiftliklerin elektrikleendirilmesi kalkınma hamlesi içinde bulunan bütün ülkelerde büyük bir hızla devam etmektedir.

öte yandan kurulmakta veya genişlemekte olan büyük küçük çeşitli sanayi kollarının enerji istekleri durmadan artmakta ve bunların kargılanması meselesi gün geçtikçe daha güç bir hâl almaktadır. Son 15 yıl içinde, termik ve hidrolik olmak üzere, müteaddit bölge santrali kurulmuş ve bu üretim merkezleri enterkonnekte sistemler vasıtasıyla birbirlerine bağlanarak çok sayıda şehir ve kasabamızın enerji ihtiyacının teminine çalışılmıştır. Fakat birbiri ardından hizmete açılan bu tesislere rağmen yurdumuzda hissedilen enerji yetersizliği halen had derecesini muhafaza etmektedir.

Zira elektrik enerjisi isteklerinin karşılanması daha büyük isteklerin doğmasına yol açmaktadır. Bu, ekonomi kurallarının doğurduğu tabii bir sonuçtan ibarettir. Bu sebepten diğer bütün memleketlerde olduğu gibi bizde de, her yıl üretilen enerji miktarı, bir yıl evvelkine nazaran, küçümsenemeyecek bir artış kaydetmektedir.

Son on yıllık istatistiklere göre memleketimizde elektrik enerjisi üretiminin yıllık ortalama artış oranı % 11,5 civarında olmuştur. Bu oran enerji taleplerinin karşılanmasına engel olan çeşitli faktörlere rağmen bu seviyesini muhafaza edebilmiştir. Ancak mevcut şartlar içinde ,bu gelişme temposunun dahi bundan böyle idamesi imkânsız sayılacak kadar güçleşmiştir. Zira bugün 5 milyar kWh'ı bulmuş olan üretimimizin 1980 yılında 25 milyar kWh'a ulaşması gerekmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için yalnız üretim bakımından bugüne kadar inşa edilmiş santrallerin 6 katına eğitim büyüklükte toplam kurulu güç, önümüzdeki 12 yıl içinde fiilen hizmete girmiş olması icabetmektedir. Şayet bu üretim gerçekleştirilemeyecek olursa bunun mânâsı kalkınma tempomuzun bugünkü hızının bile idame ettirilememiş olmasından ibaret olacaktır. İ.

Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere :

a) Elektrik enerjisi üretiminde faydalanılan primer enerji kaynaklarının toplum yararına en büyük faydayı sağlayacak şekilde etüdü ve iş letilmesi,

b) Pek çok cephesi olan bu dâvanın gerçek leşmesinde harcanan zaman ve enerji israfına meydan verilmemesi için bu güne kadar ayrı ayrı müessese ve teşekküller tarafından yürütülen işlerin aynı sevk ve idare altında toplanması,

c) Enerji politikasının, memleketin genel ekonomi, endüstri, tanın, iskân ve sosyal kalkınma politikalarıyla ahenkli ve dengeli bir şekilde yürütülmesi;

d) Endüstriyel üretim faaliyetlerinin temel unsurunu teşkil eden elektrik enerjisinin, bol ve ucuz olarak temini sorununun kendi oluruna bırakılmayıp tam ve mükemmel olarak Kamu kontrolünde bulundurulması ve böylece belirli hedeflere yöneltilmiş bir program tahtında gelişmesinin teminat altına alınması, gibi nedenler, Türkiye'nin enerji dâvasının yürütülmesinde uygulanmakta olan bugünkü düzenin yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmış ve Türkiye Elektrik Kurumu'nun teşkili bu gerekçe ile ön görülmüştür.

Memleketimizde elektrik sorunlarını bir elden idare edecek bir teşekkülün kurulması, gelişmiş ülkelerde görülen tabikat örneklerine de tamamiyle uygundur.

Filhakika, 2. dünya savaşıdan sonra Türkiye'ye nazaran her bakımdan çok daha fazla imkânlarla sahip bulunan Batı Avrupa memleketlerinden, İngiltere, Fransa, İtalya gibi memleketler, dağınmış olan elektrik işlerini, en küçük köyden en büyük şehre kadar sanayi, ulaştırma ve tarımda ihtiyaç duyulan elektrik enerjisini tek bir teşekkül ile sağlamak üzere çeşitli devlet teşekküllerine, Belediyeleri ve bütün elektrik şirketlerini ortadan kaldıran kanunlar çıkararak, tek bir devlet teşekkülü kurmuşlardır. Kumşumuz Yunanistan'da bile Türkiye Elektrik Kurumuna benzer bir teşkilât 1950 yılında kanunla kurulmuş ve bu teşkilât Yunanistan'a pek büyük faydalar sağlamıştır.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı bünyesinde enerji işlerinin, hidrolik, kömür, petrol, tabii gaz, nükleer, jeotermal gibi tabii kaynakların ve bunlarla ilgili muhtelif bakanlıklardaki teşekküllerin bir araya getirilmesi, millî enerji ekonomimizin ihtiyaç ve icaplara göre yürütülmesine imkân sağlamış bulunmaktadır.

Bu itibarla, bütün bu kaynaklardan üreülecek elektrik enerjisi için, adı geçen Bakanlığa bağlı

Türkiye Elektrik Kurumunun kurulması, enerji konusunda gittikçe gelişen faaliyetlerin entegrasyonuna hizmet edecektir.

3 — Türkiye Elektrik Kurumu (TEK)'in görev ve sorumluluğunun Genişliği :

Sevk ve idarede birlik :

Yurdumuzun ihtiva ettiği çeşitli tabii enerji kaynaklarının toplumumuzun yaranna işletilmesi işi, bu kaynakların etüd ve araştırmalarına ilişkin bilimsel teknik çalışmalardan başlayarak tesislerin kurulup işletilmesine ve enerjinin tüketiciye ulaştırılmasına ve bu hizmetlerin yeterli bir seviyede emin ve inkıtasız olarak devam ettirilmesine varıncaya kadar, pek çok ve çeşitli cepheleri olan bir görevdir.

Aslında bir bütün olarak mütalâası gereken bu görevin etüd, plan, proje, inşa, tesis, işletme, bakım, onarım ve finansman gibi birbirine pek sıkı sağı olan tarafları, 2. nolu cetvelde görüldüğü üzere, Elektrik İşleri Etüd idaresi, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, Etibank, nier Bankası, Belediye Elektrik işletmeleri, mahalli Elektrik Birlikleri, Oto Prodükörler, imtiyazlı şirketler, Köy İşleri Bakanlığına idareten verilmiş olan Köy Elektriklendirilmesi Servisi gibi teşekküller arasında dağılmış bulunmaktadır. B.1 bakımından Türkiye Elektrik Kurumu halen dağınık bir manzara arzeden bu işlerin bir elden sevk ve idaresini mümkün kılacak ve dolayısıyla bazı tedahüllerin sebep olduğu zaman ve emek israfını önleyecektir. Bu yönü ile TEK, Türkiye'nin en büyük iktisadî Devlet Teşekküllerinden biri olacaktır.

Kamu teşekkülü olarak fonksiyonları:

Memleketimizde üretilen elektrik enerjisinin yaklaşık olarak % 70'i endüstri alanında tüketilmektedir. Primer enerji kaynakları ise coğrafi bakımdan genellikle endüstri bölgelerinde ve diğer tüketim merkezlerinden az veya çok uzak mahallerde bulunmaktadır. Üretim tesislerinin Primer Enerji Kaynaklarının yakınında inşa edilmesi ve bu kaynaklardan sağlanması mümkün olan faydaların, millî ekonomi açısından, âzami seviyede tutulması zorunluluğu, elektriğin enterkonnekte iletim ve dağıtım sistemleriyle yurt sathının her noktasına ulaştırılması gibi fonksiyonlarının yanında, takip edilmesi ön görülen ulusal ekonomi, endüstri, tanm ve iskân politikalarına uygun tarifelerin tanzimi ve bunların tatbiki gibi görevler, gelişen teknik ve dünya şartları karşısında yurdumuzun enerji politikasının teknik sorunlarının çözülmesi gibi daha şümüllü ve uzun vadeli diğer işler, Türkiye Elektrik Kurumunun aynı zamanda bir amme müessesesi karakterini de taşıyacağı ifade eder.

Elektrik ve tarım J

Teknik ilerlemeler, elektriğin tanmsal üretim faaliyetlerinde de büyük basanlar kaydetmesine yol açmıştır. Bu bakımdan, bilhasasa ikinci Dünya Savaşından sonra, köy ve çiftliklerin elektrikleştirilmesi dâvası İktisaden gelişen ülkelerde büyük hamleler halinde ele alınmış ve başanya ulaştırılmıştır. Birleşik Amerika devletlerinde yapılan istatistiklere göre elektrik enerjisinin tarım alanındaki tatbikatı 400 den fazladır. Bunlar, sulama ve taşıma gibi muharrik kuvvet isteyen işlere, ürünlerin muhafazasına dolayısıyla arz ve talep dengesinin mevsim şartlarına gayri tâbi kılınmasına, diğer bir deyimle tarım ürünlerinin fiatlarında istikrar sağlanmasına, büyük baş hayvancılığın teknik meselelerinin haline ve netice itibariyle tanmsal üretimin yoğun (entansif) bir karaktere kavuşturulmasına taalluk eden hususlardır.

Ekonomisi gelişmiş olan ülkelerde elektrik enerjisini üreten, ileten ve dağıtan büyük müesseseler, köy ve çiftliklerin elektrikleştirilmesinde de geniş görevler yüklenmişlerdir. Zira elektrik sayesinde köy evinde akar suyun temini, köy çe.vresinde çalışmanın gece ve gündüze bağlı kalmaktan kurtarılması gibi imkanların köyün sağık, sosyal ve ekonomik sorunlarının çözülmesine fevkalâde önemli katkılarda bulunmaktadır. Memleketimize gelince, elektriğin köye ulaştırılmasıyla yalnız tarımda yapılacak reformlarla değil buna ilâveten köylerde kurulacak küçük sanayi tesisleri, el sanatları, ve bilhassa turizm sanayii sayesinde köy kalkınması büyük bir hızla gerçekleştirebilecektir. Türkiye Elektrik Kurumu bu bakımdan da geniş görevler yüklenmektedir.

Hidrolik Santral inşaatı:

Yurdumuzun primer enerji kaynaklarının başında şüphesiz akar sular ve gölleri gelmektedir. Memleketimizin uzun ve kısa vadeli enerji politikasının uygulanmasında birinci derecede sorumluluk taşıyacak olan Türkiye Elektrik Kurumu, Termik Santraller, enerji nakil hatları ve bunlara ilişkin her türlü tesisleri inşa edebileceği gibi elektrik üretimin de su kuvvetlerinden faydalanacak hidrolik santrallerin de inşa edecektir.

Diğer taraftan Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün de hidrolik santral inşa etmek hususundaki yetki ve görevleri muhafaza edilmektedir. Şu şartla ki, enerji üretimi galip maksat olan hidrolik santralUar TEK tarafından, taşlan önleme ve sulama maksatları galip olan hidrolik santraller D.S.I. tarafından inşa olunacaktır. Ancak D.S.I. tarafından inşa edilecek hidrolik santraller işletmede koordinasyonu sağlamak

amacıyla hizmete girdikten sonra TEK'e devrolunacaktır.

Elektroteknik imalât sanayii :

Türkiye'de enerji dâvasının emin ve rasyonel bir çözüm yoluna girebilmesi, millî endüstrimizin elektroteknik imalât alanında belirli bir gelişme merhalesine ulaşmasına ve yine bu alanda mühendislik hizmetlerinin yeterli bir seviyeye yükselmesine bağlı bulunmaktadır. Memleketimizin elektrik alanında bu derece geri kalışının .bağlıca sebeplerinden biri bu enerjinin üretim, iletim, dağıtım ve hattâ tüketimi için lüzumlu olan makina cihaz ve malzemelerin ve bir ço't ahvalde mühendislik hizmetlerinin yurt dışından ithaline zaruret bulunmasıdır. Döviz kaynaklarımızın bilinen darlığı yüzünden enerji sektörünün lüzum gösterdiği ithalat büyük gücüklerle yapılabilmektedir. 1961 ile 1965 süresi içinde bu ithalatın yıllık ortalama CİF değeri 310 milyon TL. olmuştur. 1966-1970 süresi içinde yılda ortalama 600 milyon TL.'lık ithalata zaruret olacaktır. Gittikçe büyüyen elektroteknik makina ve teçhizat ihtiyacımız, 1980 ile 1985 yılları arasında, yılda ortalama 4 milyar TL., mertebesine yükselecektir. Yapılmış olan takritM hesap ve tahminlere göre memleketimizin eni^ji sektörü için teminine zaruret olan makinfl ve teçhizatın 2000 senesine kadar kümülâtü tutarı 86 milyar TL., mertebesindedir.

öteyandan üretim aracı Sanayiinin henüz yeterli bir seviyede gelişmemiş olduğu memleketimizde elektroteknik sanayi'e ilişkin teşebbüsler, daha ziyade tüketim mali ve kısmen dayanıklı tüketim malı alanlarına yönelmişlerdir. Bunun nedini gayet açıktır;

Herseyden evvel bu çeşit malların pazarı daha hızlı ve emin bir gelişme manzarası arz etmektedir. Yatırımların kârlılık oranı daha yüksektir. Diğer bir deyimle daha küçük bir sermaye ve temini daha kolay olan Know - How ile daha büyük kârlar elde edilebilmektedir. Halbuki, elektrik enerjisinin üretim, iletim, dağıtım ve endüstriyel maksatlarla tüketiminde lüzumlu olan makina ve teçhizat, genellikle ağır sanayi mamulleri arasında mütalâa edilmektedir.

«Sermaye Malı» olarak tanımlanan bu makinaların yurt içinde imalini ön gören teşebbüslere özel sektörün yalnız basma girişi, bugünün şartları içinde mümkün olmamaktadır.

Bu gibi sanayi gerektirdiği vasıflı zihin ve el emeğinin teminindeki güçlükler ve yine bu sanayi hem kurulma ve hemde gelişme safhalarında geniş teknik yardıma ve Know-How kaynaklarına ihtiyaç göstermesi, bu alanda Devlet sektörünün çığır açıcı, teşvik edici ve destekleyici teşebbüslerde bulunmasını zorunlu kılmaktadır.

Son bir kaç yıldanberi, elektroteknik imalât alanında, yılda ortalama 60 milyon TL. tutarında bir yatırım yapılmıştır. Bunlar arasında Devlet ve özel Sektörün yabancı sermaye ile birlikte, gerçekleştirdikleri teşebbüsler tamamıyla sermaye malı niteliğindeki imalâta matuf bulunmaktadır. Ancak bu istikametteki yatırımların 1980 ilâ 1985 yıllarına doğru, kümülatif olarak, 2 milyar liraya yaklaşması gerekmektedir.

Bu yatırımların yapılması ve son derece çeşitli olan elektroteknik makina ve cihazların, hiç değilse bir kısmının yurt içinde imallerinin imkân dahiline girmesi, enerji dâvamızın selâmeti bakımından hayati bir önem taşımaktadır. Bu husus birinci ve ikinci beş yıllık plân dilimlerinde dikkat nazara alınmış ve 1965 yılı programında «Etibank tarafından her türlü transformatörler, generator, elektrik motoru ve özel makineler ve benzeri döner elektrik makinaları, ve alçak gerilim kontrol tesisleri, salt tesisleri ve aksamının yurt içinde üretilmesi imkânları incelenecektir.» hükmü yer almış olup Etibank bu görevini yerine getirmiş bulunmaktadır.

Yapılan bu hizmetin kıymetlendirilmesi amacıyla 1966 yılı programında:

«a) Büyük güçlü transformatörler, döner elektrik makinaları ile yüksek gerilim kontrol tesisleri ve teçhizatının imalâtı için yatırım projesi hazırlanacaktır.

b) Elektrik makina ve cihazlarında kullanılan her türlü ölçü aletlerinin imalâtı için gerekli etüdler yapılacak ve bir yatırım projesi hazırlanacaktır.

Bu etüd ve projeler en son gelişmeler dikkat alınarak Etibank tarafından 1967 Yatırım Programı için teklif edilecektir.» tedbiri yer almıştır.

ikinci Beş Yıllık Kalkınma Plânına hazırlık olarak yapılan çalışmalarda Elektrik Makina, Cihaz ve Malzemeleri özel ihtisas Komisyonunun raporunda da genel sonuçlar ve alınması gerekli tedbirler arasında «ikinci Beş Yıllık Plân dönemine şimdiye kadar özel Sektöre rağbet edilmemiş olan ağır elektro - teknik makina ve teçhizat ünitelerinin imâlîne Devlet Sektörünce teşebbüs edilmesi ve bu teşebbüslere aynı zamanda yerli ve yabancı özel sermayelerin de iştirakleri temin ederek her iki sektördeki avantajlardan faydalanılması uygun mütalâa edilmektedir» denilmektedir, işte bu düşünce ile dir ki elektriğin üretimi, iletimi ve dağıtımı için lüzumlu olan ve bilhassa yatırım malı niteliğinde bulunan makina, cihaz ve malzemelerin temin olunacağı kaynakların yaratılması keyfiyeti, Türkiye Elektrik Kurumunun fonksiyonları arasında mütalâa edilmiş ve bu gerekçe ile Kurumun imalât alanında da icabeden yetkilerle teçhizi ön görülmüştür.

,^

ff

Cetvel 2'nin devamı

Uiyet" sahaları	Enerji Dairesi	(1) Etübank	(2) DSİ	EİE	(3) EEİM	iller Bankası	Köy işleri Bakanlığı	Belediye elektrik işletmeleri	imar ve iskân Bakanlığı	(4) Diğer Kama Teşekkülleri
inşa ve tesis :										
a) Baraj, ve Hid. Elek. Sant. ve tesisleri		X								
b) Ufak Hid. Elek. Santralları		X		X		X		X		X
c) Buhar Elektrik santralları				X		X		X		X
d) Dizel - elektrik santralları						X		X		X
e) İletim tesisleri		X		X		X		X		X
f) Transformator merkezleri		X		X		X		X		X
g) Dağıtım tesisleri						X		X		X
h) Köy elektrikleştirilmesi				X						X
i) Kontrol	X	X		X		X		X		X
k) Koordinasyon	X									
l) Muayene ve kabul	X									
5. işletme :										
a) Hidroelektrik santraller		X			X	X		X		X
b) Buhar - Elektrik santraller					X			X		X
c) Dizel - elektrik santraller								X		X
d) İletim tesisleri		X			X	X		X		X
e) Transformator merkezleri		X			X	X		X		X
f) Dağıtım tesisleri					X			X		X
g) Köy elektrikleştirilmesi					X					X
h) Tarifelerin tasdiki	X									

9
5
ff
g
|
|

6. imalât:

K

- (1) (DSİ) Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
- (2) (E.L.E. idaresi) Elektrik İşleri Etüd idaresi Genel Müdürlüğü
- (3) (E.E.L.M.) Etübank Elektrik İşletmeleri Müessesesi Müdürlüğü
- (4) H idareleri, Köy Muhtarlıkları, Birlikler, imtiyazlı şirketler, İktisadî Devlet Teşekkülleri v.s.